

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν. ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΙΔΗΣ

Το Κινηματογραφικό Τμήμα του Κέντρου Λαογραφίας

ΠΕΡΙΛΗΨΗ: Η δημιουργία και οργάνωση Τμήματος κινηματογραφικών ταινιών στο Κέντρο Λαογραφίας τοποθετείται χρονικά στο 1962, όταν ο τότε διευθυντής του Λαογραφικού Αρχείου (όπως ονομαζόταν το σημερινό Κέντρο Λαογραφίας) καθηγητής Γ. Κ. Σπυριδάκης, οραματιστής και πρωτεργάτης της όλης προσπάθειας, κατόρθωσε να προμηθευτεί κινηματογραφικά μηχανήματα λήψεως και προβολής των 16 χιλ. και να αρχίσει ο ίδιος δοκιμαστικά την κινηματογράφιση απλών θεμάτων λαογραφικού ενδιαφέροντος.

Η ουσιαστική δραστηριοποίηση του Τμήματος αρχίζει από το επόμενο έτος, το 1963, όταν ως επιστημονικός συνεργάτης του Λαογραφικού Αρχείου αρχικά και στη συνέχεια ως συντάκτης και ερευνητής του Κέντρου, ύστερα από ειδική πρακτική εκπαίδευσή μου ανέλαβα το έργο της κινηματογράφισης στο πλαίσιο επιτόπιων υπηρεσιακών αποστολών για συλλογή πρωτογενούς λαογραφικού υλικού ή με ειδικές για τον σκοπό αυτόν αποστολές, αποτυπώνοντας συνολικά εβδομήντα ένα θέματα ποικίλου περιεχομένου, ιδιαίτερα λαϊκής λατρείας, από διάφορες περιοχές της χώρας, με πλήρη σεβασμό στην αυθεντική μορφή τους.

Λέξεις κλειδιά: δρώμενο, τελετουργία, κινηματογράφιση, λαϊκός βίος, λαογραφικό υλικό

Η αρχή της δημιουργίας και οργάνωσης Τμήματος κινηματογραφικών ταινιών στο Κέντρο Λαογραφίας τοποθετείται στις αρχές της δεκαετίας του 1960, όπως αναφέρει στα πεπραγμένα του έτους 1964 ο τότε διευθυντής του Λαογραφικού Αρχείου καθηγητής Γ. Κ. Σπυριδάκης, πρωτεργάτης και οραματιστής της όλης προσπάθειας:

«Από πολλού ήτο αισθητή η ανάγκη της περισυλλογής εκδηλώσεων του λαϊκού βίου, ως εθμικών τελετών λατρευτικού περιεχομένου, μορφών του κοινωνικού βίου (γάμου, λαϊκών χορών κ.ά.) ως και του φυσικού, και δια της αποτυ-

πώσεως αυτών επί κινηματογραφικής ταινίας προς τον σκοπόν της πληρεστέρας ούτως επιστημονικής εξετάσεως αυτών. Η έναρξη της εκτελέσεως του έργου τούτου επετεύχθη μόλις το 1962, ότε κατέστη δυνατή η προμήθεια συσκευής κινηματογραφικής λήψεως, είτα δε και ειδικού προβολέως»¹.

Ο ίδιος ο Σπυριδάκης κινηματογράφησε δοκιμαστικά το 1962 γαμήλια έθιμα και χορούς στη Λευκάδα και το επόμενο έτος, 1963, πρωτομαγιάτικο έθιμο στα Μέγαρα και έθιμα λαϊκής λατρείας στην Κίμωλο, καθώς και στην Κάλυμνο², σε αποστολή στην οποία μετείχα και εγώ, για ηχογραφήσεις τραγουδιών και μελωδιών, δεδομένου ότι από τις αρχές του έτους αυτού, του 1963, είχα προσληφθεί στο Αρχείο ως επιστημονικός συνεργάτης του Διευθυντού στην εκτέλεση ειδικού προγράμματος, πρωτοποριακού εκείνη την εποχή, για συγκέντρωση λαογραφικού υλικού από διάφορα μέρη, ιδιαίτερα του Βορειοελλαδικού Χώρου, με επιτόπιες έρευνες³. Έτσι από τον Νοέμβριο του ίδιου έτους⁴ ανέλαβα και την πραγματοποίηση κινηματογραφήσεων, ή επ' ευκαιρία, στο πλαίσιο των αλληπάλληλων αποστολών μου στην ύπαιθρο, ή με προγραμματισμένες ειδικές αποστολές, αποτυπώνοντας σε φιλμ 71 θέματα, στο σύνολο των 82 που βρίσκονται στο αρχείο του Κινηματογραφικού Τμήματος.

Όπως είναι αυτονόητο, προηγήθηκε, με θυσία του ελεύθερου χρόνου μου, πολυήμερη ενημέρωσή μου θεωρητική και εκπαίδευση πρακτική σε κινηματογραφικά εργαστήρια. Ενημέρωση και εκπαίδευση όχι μόνο για τις λήψεις αλλά και για τη μετέπειτα κατεργασία και επεξεργασία του φιλμ, εμφάνιση, μοντάζ και λοιπά.

Η μηχανή ήταν φορητή των 16mm, τύπου Bolex, από τις πλέον αξιόπιστες της εποχής, με μπομπίνα χωρητικότητας 30 μέτρων φιλμ, που σήμαινε ότι κάθε τρία λεπτά γυρίσματος έπρεπε να επαναλάβεις τη διαδικασία τοποθέτησης φιλμ, διαδικασία που σου αφαιρούσε πολύτιμο χρόνο κατά την κινηματογράφιση, με πιθανή απώλεια σημαντικών φάσεων. Η προώθηση του φιλμ επραγματοποιείτο με ελατήριο, με κούρδισμα δηλαδή, έναν πρωτόγονο για τα σημερινά δεδομένα τρόπο μετάδοσης κίνησης. Η μηχανή διέθετε τρεις φακούς, που εναλλάσσονταν με το χέρι, των 16, των 25 και των 75mm, χωρίς ενσωματωμένο φωτόμετρο.

Για φωτιστικά βέβαια δεν γίνεται λόγος, αφού η ηλεκτροδότηση τω καιρώ εκείνω παρέμενε όνειρο για πολλά χωριά. Αυτονόητη η έλλειψη δυνατοτήτων ταυτόχρονης αποτύπωσης εικόνας και ήχου, αφού προϋπέθετε ειδικά πανάκριβα μηχανήματα και επαγγελματίες χειριστές. Η κινηματογραφική μηχανή έπαιζε

1. *Επετηρίς Λαογραφικού Αρχείου* ΙΖ' (1964), σ. 251.

2. *Επετηρίς Λαογραφικού Αρχείου* ΙΕ'-ΣΤ' (1962-1963), σ. 389, ΙΖ' (1964), σ. 251-252.

3. *Επετηρίς Λαογραφικού Αρχείου* ΙΖ' (1964), σ. 395.

4. *Επετηρίς Λαογραφικού Αρχείου* ΙΖ' (1964), σ. 252.

ρόλο μολυβιού, καταγράφοντας με τον φακό εικόνες αυθεντικές, χωρίς ωραιοποιήσεις και χωρίς ασεβείς επεμβάσεις.

Στην αρχή άρχισα να κινηματογραφώ ολιγόλεπτα θέματα, τα οποία, κατά κάποιον τρόπον, μπορούσα να ελέγξω, από την άποψη ότι ήταν εφικτή η επανάληψή τους, όπως ο χορός⁵. Στη συνέχεια προχώρησα σε συνθετότερες κινηματογραφήσεις γύρω από την αγροτική και ποιμενική ζωή, τη λαϊκή τέχνη και λατρεία και άλλες μορφές λαϊκού πολιτισμού, εστιάζοντας με τον καιρό το ενδιαφέρον και τη δραστηριότητά μου κυρίως σε δρώμενα, παραστατικές εθιμικές εκδηλώσεις με τελετουργική μορφή και πρωτογενή σκοπό την ευετηρία στην ευρύτερη διάσταση της υγείας και της πλούσιας καρποφορίας⁶.

Τα περισσότερα απ' αυτά κινηματογραφήθηκαν με ειδικές αποστολές, όλα πάντως στον εθιμικό τους χρόνο και στον αυθεντικό σκηνικό χώρο τους, τότε που λειτουργούσαν ακόμα οργανικά στο πολιτισμικό σύστημα του κάθε τόπου, με έντονη την πίστη στην αναγκαιότητα τέλεσής τους.

Απαραίτητη προϋπόθεση για την πρόποσα κινηματογράφιση – όπως και φωτογράφιση – του όποιου δρωμένου ήταν η εκ των προτέρων ακριβής γνώση του στις διάφορες φάσεις, προ, κατά και μετά την τέλεσή του. Η άγνοια θα οδηγούσε σε αποτύπωση ενδεχομένως θεαματικών σκηνών και εικόνων, θα παράλειπονταν όμως άλλες σημαντικότερες, οι οποίες, αν και χωρίς ιδιαίτερη έμφαση, δίδουν το κύριο περιεχόμενο του θέματος.

Η εκ των υστέρων συνειδητοποίηση της πλοκής θα ήταν δύσκολο να επανορθώσει την όποια παράλειψη, αφού σε εθιμικές εκδηλώσεις και ιδιαίτερα στα δρώμενα δεν είναι δυνατή, ούτε και επιτρεπτή, η επανάληψη σκηνών και φάσεων – εκτός αν το δρώμενο έχει πάρει πλέον καθαρά αναπαραστατική μορφή, εξυπηρετώντας σκοπούς τουριστικούς ή σκοπούς θεάματος, σε μian ευρύτερη ή αυτόνομη φολκλοριστική εκδήλωση⁷.

5. Βλ. Επίμετρο.

6. Για τον όρο «δρώμενο» βλ. Β. Πούχγερ, *Θεωρία του λαϊκού θεάτρου. Κριτικές παρατηρήσεις στον γενετικό κώδικα της θεατρικής συμπεριφοράς*. Αθήνα 1985, σ. 43, 61-62 (*Λαογραφία*, Παράρτημα 9). Του ιδίου: «Θεωρητικές διαστάσεις στην ερμηνεία της έννοιας του “δρωμένου” και του “λαϊκού θεάτρου”» *Πρακτικά Α' Συνεδρίου: Λαϊκά δρώμενα. Παλιές μορφές και σύγχρονες εκφράσεις*, Κέντρο Δρωμένων Κομοτηνής 1996, σ. 17-21. Ας σημειωθεί επ'ευκαιρία, ότι το Κέντρο Δρωμένων ιδρύθηκε στην ακριτική αυτή πόλη της Ροδόπης το 1995, στο πλαίσιο του Εθνικού Πολιτιστικού Δικτύου Πόλεων, με σκοπό την καταγραφή, συγκέντρωση, μελέτη κλπ. των δρωμένων του ευρύτερου ελληνικού χώρου.

7. Γ. Ν. Αικατερινίδης, «Από τις πρώτες προσπάθειες καταγραφής δρωμένων» *Πρακτικά Α' Διεθνούς Συνεδρίου: Δρώμενα, Σύγχρονα Μέσα και Τεχνικές Καταγραφής τους*. Κέντρο Δρωμένων Κομοτηνής, 1997, σ. 101-108.

Πρώτο δρώμενο που κινηματογράφησα ήταν τα Μπαμπούγερα, μεταμφιεσμένοι των Θεοφανίων στο πλαίσιο τριήμερων εθιμικών εκδηλώσεων στην Καλή Βρύση Δράμας, το 1965. Η κινηματογράφιση αυτή, με το ενδιαφέρον που παρουσιάζουν οι μεταμφιέσεις του Δωδεκαημέρου, συνήθεια παγανιστική με έντονη παρουσία και στους χρόνους μας, απετέλεσε το ίδιο έτος, μαζί με την προβολή, το θέμα πρόδρομης ανακοίνωσης στην Ακαδημία του αοιδίμου Σπυριδάκη και εμού, δια του ακαδημαϊκού, αιμνήστου καθηγητού μου Αναστασίου Ορλάνδου, ο οποίος εξήρε την αξία και σημασία της κινηματογράφησης αυτής, μαζί με πολύτιμες επιστημονικές παρατηρήσεις για το θέμα των μεταμφιέσεων κατά τους βυζαντινούς χρόνους⁸.

Ακολούθησαν κινηματογραφήσεις πολλών άλλων δρωμένων και σύνθετων λατρευτικών εκδηλώσεων, τοπικής ή ευρύτερης εμβέλειας, όπως ο Καλόγερος,⁹ με μεταμφίεση, ιερούς αρότους, εικονικό όργωμα και μιμητική σπορά, με έντονο το μοτίβο της ζωής και του θανάτου. Δρώμενο θρακικό της Τυρινής Δευτέρας, για το οποίο ο Νικόλαος Πολίτης τονίζει ότι μάς διδάσκει «τις ο σκοπός και η έννοια διονυσιακών τινων εορτών προ της εισαγωγής και τελειώσεως των δραματικών αγώνων εν Αθήνας»¹⁰.

Αποτυπώθηκαν επίσης στο κινηματογραφικό φιλμ οι μεταμφιέσεις στον Σοχό¹¹, στη Νάουσα και στη Σκύρο, με την ιδιαιτερότητα και μοναδικότητά τους σε κάθε περίπτωση, κινηματογραφήθηκαν ο ποιμενικός εορτασμός του αγίου Γεωργίου στην Ασή Γωνιά Χανίων¹² και ο αγροτικός στο Νέο Σούλι Σερρών¹³, με χαρακτηριστικά στοιχεία την ευλογία των προβάτων στην Κρήτη,

8. Γ. Κ. Σπυριδάκης – Γ. Ν. Αικατερινίδης, «Λαϊκά λατρευτικά τελετάι εις την Μακεδονίαν (χωρίον Καλή Βρύσις Δράμας) από 5-8 Ιανουαρίου 1965», *Πρακτικά Ακαδημίας Αθηνών* 40 (1965), σ. 237-240. Βλ. και Γ. Ν. Αικατερινίδης, *Δρώμενα Θεοφανείων στην Καλή Βρύση Δράμας*. Έκδοση της Κοινότητας Καλής Βρύσης Δράμας, 1995.

9. Γ. Ν. Αικατερινίδης, «“Καλόγερος”». Ένα ευετηρικό έθιμο της Θράκης». *Σερραϊκά Χρονικά* 8 (1979), σελ. 195-206 (όπου και προγενέστερη βιβλιογραφία).

10. Ν. Γ. Πολίτου, *Λαογραφικά Σύμμεικτα Α'* (1920), σ. 56 (απόσπασμα από ανέκδοτες πανεπιστημιακές παραδόσεις του).

11. Γ. Ν. Αικατερινίδης, «Τα “Καρναβάλια” του Σοχού Θεσσαλονίκης», *Πρακτικά Γ' Συμποσίου Λαογραφίας Βορειοελλαδικού χώρου*, ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκης 1979, σ. 13-23 + 16 εικ. εκτός κειμένου (και αυτοτελώς, Εκπολιτιστικός, Επιμορφωτικός και Λαογραφικός Σύλλογος Νέων Σοχού, 1984).

12. Του ιδίου, «Η εορτή του αγίου Γεωργίου ως ποιμενική εις Ασή Γωνιά Χανίων». *Ηώς*, τεύχ. 76-85 (1964, αφιέρωμα εις Κρήτην), σ. 317-320.

13. Του ιδίου, «Ο εορτασμός του αγίου Γεωργίου εις Νέον Σούλι Σερρών», *Σερραϊκά Χρονικά* 5 (1969), σελ. 129-148. Βλ. και «Εαρινά έθιμα λαϊκής λατρείας από την περιοχή Σερρών». *Πρακτικά Α' Συμποσίου Λαογραφίας Βορειοελλαδικού Χώρου*, ΙΧΜΑ, Θεσσαλο-

την αναπαράσταση της δρακοντοκτονίας του Αγίου στις Σέρρες, το αρχαϊκό χελιδόνισμα στις Σέρρες¹⁴ επίσης και το πανηγύρι τ' αϊ-Συμίου στο Μεσολόγγι¹⁵ με λατρευτικό και ιστορικό χαρακτήρα και ακόμα η ταυροθυσία προς τιμήν του αγίου Χαραλάμπους στην Αγία Παρασκευή της Λέσβου, όπου διασώζονται αρκετά στοιχεία της αρχαίας θρησκευτικής τελετουργίας.¹⁶

Τα κινηματογραφηθέντα θέματα – όλα στις δεκαετίες του '60 και '70 – έχουν καταχωρηθεί στο οικείο βιβλίο του Κέντρου Λαογραφίας, με σύντομες περιγραφές και παραπομπές στα σχετικά χειρόγραφα, όπου υπάρχουν καταγεγραμμένες πλείστες πληροφορίες για κάθε κινηματογράφιση, καθώς και για σχετικές ηχογραφήσεις μαζί με πλούσιο φωτογραφικό υλικό. Έτσι σήμερα, φιλμς και ήχος, σε πρωτογενή μορφή, μπορούν, με τη δυνατότητα των σύγχρονων τεχνικών μέσων, να ολοκληρώσουν ό,τι η τεχνολογία τού τότε δεν επέτρεπε ή, τουλάχιστον, δυσκόλευε πολύ, όπως συνέβη με τις λίγες περιπτώσεις των ταινιών, στις οποίες με πρωτόγονη και χρονοβόρα τεχνική αποτυπώθηκε ήχος, με μαγνητική ή οπτική εγγραφή.

Για πολλές κινηματογραφήσεις, ιδίως δρωμένων, υπάρχουν άρθρα μου και ειδικές μελέτες, όπως ήδη αναφέρθηκε ενδεικτικά, για τις οποίες μπορεί να υπάρξουν διαφωνίες για κρίσεις, συμπεράσματα, ερμηνείες ή συσχετισμούς με την αρχαιότητα και το Βυζάντιο. Οι περιγραφές όμως έχουν, σε κάθε περίπτωση, την αξία της αυθεντικότητας από βιωματική αμεσότητα, με όλη την ταλαιπωρία, τον μόχθο, τις δυσχέρειες επικοινωνίας των χρόνων εκείνων που παρουσίαζε κάθε λαογραφική αποστολή. Ιδιαίτερα σε περιοχές του Βορειοελλαδικού Χώρου και μάλιστα επιτηρούμενες, όπου η εκεί μετάβαση και η φωτογράφιση, πολλώ δε μάλλον η κινηματογράφιση, προϋπέθεταν ειδική άδεια, από τις αρμόδιες αρχές, μια άδεια με αυτονόητη γραφειοκρατική διαδικασία ¹⁷.

νίκη 1975, σ. 11-20 +7 εικ. εκτός κειμένου.

14. Γ. Ν. Αικατερινίδης, «Το Χελιδόνισμα στην περιοχή Σερρών», *Σερραϊκά Χρονικά* 7 (1976), σ. 115-130.

15. Γ. Ν. Αικατερινίδης, «Η λαϊκή πανήγυρις του αγίου Συμεώνος εις Μεσολόγγιον κατά την Πεντηκοστήν». *Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας* ΙΗ'-ΙΘ' (1965-66), σ. 181-194.

16. Γ. Ν. Αικατερινίδης, «Το πανηγύρι του Ταύρου», στον συλλογικό τόμο: *Αγία Παρασκευή - Νάπη. Γνωριμία με τον τόπο και τους κατοίκους του*. Δήμος Αγίας Παρασκευής Λέσβου, 2005, σ. 158-171. Η ταυροθυσία αυτή έδωσε το έναυσμα δια τη σύνταξη της διδακτορικής διατριβής μου: *Νεοελληνικές, αιματηρές θυσίες. (Λειτουργία-Μορφολογία-Τυπολογία)*, Αθήνα 1979, «*Λαογραφία*», Παράρτημα αρ. 8 (Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, εισηγητής: καθηγητής Μ. Γ. Μερακλής).

17. Ειδική γραφειοκρατική διαδικασία απαιτούσε και η προμήθεια ατελώς των «ευαίσθητων παρθένων φιλμς». Ας σημειωθεί σχετικά ότι δύο φορές, τον Αύγουστο του 1976 και τον Σεπτέμβριο του 1977, υποχρεώθηκα να προσέλθω στην Υπηρεσία Τελωνειακών Ερευνών, σε

Γενικότερα, ήμουν βέβαια, όπως και οι άλλοι συνάδελφοι, εφοδιασμένος με υπηρεσιακά σημειώματα για παροχή αρωγής και διευκόλυνση του έργου μου από τους τοπικούς παράγοντες. Αυτά όμως δεν λαμβάνονταν πάντοτε υπόψη. Κυρίως εξαρτιόταν από την προσωπικότητά σου να δημιουργήσεις πρόσφορες συνθήκες για την έρευνα.

Οι μετακινήσεις γίνονταν με λεωφορεία, τις περισσότερες φορές άγονων γραμμών «μικτού φορτίου» και με υποζύγια, ενίοτε και πεζοπορώντας. Όσο για την καθημερινή διαβίωση, οι κονσέρβες έδιδαν μια κάποια λύση, αν δεν μάς προσφερόταν φιλοξενία από τον ιερέα, τον πρόεδρο ή τον γραμματέα της κοινότητας, τον δάσκαλο ή κάποιον άλλο κάτοικο του χωριού, όπου ενεργούσαμε την έρευνά μας. Αναφέρομαι βέβαια και στους συναδέλφους τής τότε εποχής, αφού όλοι μας τα ίδια προβλήματα αντιμετωπίζαμε.

Η διανυκτέρευση γινόταν σε σπίτια χωρικών, μοναστήρια, κοινοτικά καταστήματα, σταθμούς Χωροφυλακής, υποτυπώδη ξενοδοχεία. Ας σημειωθεί ακόμη ότι η λεγόμενη ημερησία αποζημίωση μόλις που κάλυπτε τα εθιμικώς επιβαλλόμενα κεράσματα στα καφενεία.

Τρώγοντας ψωμί και αλάτι με τους χωρικούς, συναναστρεφόμενος μαζί τους ώρες και μέρες, μετέχοντας σε κοινωνικές εκδηλώσεις και οικογενειακές στιγμές, ένιωθες να εντάσσεται στην τοπική κοινωνία και να γίνεσαι αποδεκτός ως μέλος της, όταν το ενδιαφέρον σου για την περιοχή παρέμενε πάντοτε εναργές και έμπρακτο. Μια αποδοχή που στη δική μου περίπτωση μού χάρισε τους τίτλους του επίτιμου δημότη δύο βορειοελλαδικών πόλεων¹⁸ και του επίτιμου μέλους πλειάδας πολιτιστικών συλλόγων, καθώς και επικοινωνιακή αμεσότητα με τις περισσότερες περιοχές της χώρας.

Παρά τις όποιες ταλαιπωρίες, στερήσεις ή και κινδύνους καμιά φορά, σήμερα υπάρχει η ικανοποίηση ότι οι πρώτες κινηματογραφήσεις, με την αυθεντικότητά τους, γνώρισαν ήδη αποδοχή και καταξίωση. Πέραν την ανακοίνωσης στην Ακαδημία, που αναφέρθηκε, χαρακτηριστικό είναι ένα εκτεταμένο άρθρο στην «Καθημερινή» το 1966, συνοδευόμενο με πλούσιο φωτογραφικό υλικό από λήψεις δικές μου¹⁹.

αυστηρώς τακτή προθεσμία, προς αποφυγήν «νομίμων κυρώσεων», προκειμένου να δικαιολογήσω επακριβώς τη χρήση των φίλμς που είχε μέχρι τότε αγοράσει το Λαογραφικόν Αρχεῖον.

18. Επίτιμος Δημότης Καλής Βρύσης Δράμας, σήμερα Δ. Δ. Δήμου Προσωτσάνης (ομόφωνη απόφαση Κοινοτικού Συμβουλίου της 6ης Ιανουαρίου 1996) και Σοχού Θεσσαλονίκης (ομόφωνη απόφαση Δημοτικού Συμβουλίου 15^{ης} Ιουνίου 2005).

19. Μ. Παρασκευαΐδης, «Η Λαογραφία δια κινηματογραφικών ταινιών υποβοηθεί την κατανόηση του αρχαίου πολιτισμού», *Η Καθημερινή*, 30 Ιανουαρίου 1966, σελ. 10-11. Χα-

Βέβαια, τριαντάχρονος τότε, μπορούσα να αντιμετωπίζω ταλαιπωρίες και στερήσεις και να επωμίζομαι, κυριολεκτικά, το βάρος των μηχανών. Στον αριστερό ώμο το μαγνητόφωνο –βαρύ και δύσχρηστο–, στον δεξιό την κινηματογραφική μηχανή και από τον τράχηλο κρεμασμένη τη φωτογραφική μηχανή, σε ετοιμότητα πάντοτε κατά τις μετακινήσεις μου για κάθε απρόοπτο. Όπως στους Παράνυμφους του Ηρακλείου, που μαγνητοφωνώντας κάποιο δειλινό του Ιουλίου του 1964 τραγούδια, με εξέπληξε το θέαμα μακράς σειράς γυναικών, οι οποίες με περιέργες κινήσεις κατευθύνονταν προς την εκκλησία. Έκπληκτος πληροφορήθηκα από την φιλόξενη οικοδέσποινα ότι πήγαιναν να «κυκλώσουν» με νήμα ειδικά καταργασμένο το χωριό για να σταματήσει ο άνεμος και να μπορέσουν να λιχνίσουν τα αλωνισμένα δημητριακά. Άρπαξα την, πάντοτε κοντά μου, μηχανή και με όσο φιλμ είχε μέσα έτρεξα και αποθανάτισα την με αρχέγονες ρίζες τελετουργία του προστατευτικού κύκλου²⁰.

Σήμερα πολλές φορές σκέπτομαι ότι μόνο η λήψη αυτή, έστω και ολιγόλεπτη, δικαιώνει και καταξιώνει αγωνίες και ταλαιπωρίες, παράλληλα με μια μακρόχρονη εμπειρία παραδοσιακής ζωής, με άμεση επαφή και βίωση με τους φορείς της, με τις δραστηριότητές τους, τις κοινωνικές τους σχέσεις, τους χορούς και τα τραγούδια τους, με συμμετοχή σε χαρές και λύπες, σε γιορτές και πανηγύρια. Και νιώθω ξεχωριστή ικανοποίηση αναλογιζόμενος πόσες δικές μου φωτογραφίες αποθανάτισαν γάμους και βαπτίσεις σε εποχές που η φωτογραφική μηχανή αποτελούσε ακόμη προνόμιο ολίγων. Φωτογραφίες που, πέραν της αρχειακής σημασίας τους, αποτελούν και ενθύμια σταθμών της ζωής για πολλές χωρικές

ρακτηριστικοί εν προκειμένου είναι και οι λόγοι του Δ. Σ. Λουκάτου, ο οποίος, ως πρόεδρος της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας προλογίζοντας το 1978 την κινηματογράφιση του γάμου στα Ανώγεια (βλ. Επίμετρο, αρ. 34) που προβλήθηκε σε ειδική εκδήλωση της Εταιρείας τόνιζε: «Για την ταινία που θα προβληθεί θα σας συστήσω ιδιαίτερα να προσέξετε τρεις αρετές της: α) τη θεματική της αλήθεια και φυσικότητα, επειδή ζει ακόμα, τουλάχιστο ως το 1961, η παραδοσιακή οργάνωση και τελετουργία του μεγάλου αυτού οικογενειακού γεγονότος που κινηματογραφήθηκε, β) τη φωτοληπτική δεξιότητα του κ. Αικατερινίδη, που πρόφθανε να είναι «πανταχού παρών» και να μας δίνει αδιάλειπτα τις τελετουργίες, σαν να τις περιγράφει σε χειρόγραφο, και γ) το ήθος των ανθρώπων, που σεμνά και με αξιοπρέπεια συνέχιζαν τη σειρά των τελετουργιών τους, χωρίς να προσέχουν τον ξένο κινηματογραφιστή, που εκείνος υποχρεωνόταν να τους προσέχει» (*Λαογραφία* 31 (1976-78), σ. 431). Ας σημειωθεί ότι ο Λουκάτος είχε προτείνει προς κινηματογράφιση θέματα και από τη σύγχρονη λαογραφία, «που όσο κι αν φαίνονται μοντέρνα και αστικά, κινδυνεύουν κι αυτά γρήγορα να χαθούν» (Δ. Σ. Λουκάτος, *Σύγχρονα Λαογραφικά*, Αθήνα 1963, σ.133-137).

20. Επίμετρο, αρ. 19. Βλ. Γ. Ν. Αικατερινίδης, «Αρχαϊκή τελετουργία ...», *Κρητικό Πανόραμα*, τεύχ. 5τ (Ιουλ.-Αύγ. 2004), σ. 70-95.

οικογένειες, σε περίοπτες μάλιστα θέσεις του σπιτιού τους τοποθετημένες²¹.

Σήμερα η προσπάθεια συνεχίζεται από τους νεότερους συναδέλφους, με σύγχρονα τεχνικά μέσα που δίδουν τη δυνατότητα ταυτόχρονης αποτύπωσης εικόνας και ήχου. Θα διασωθούν έτσι πληρέστερα στοιχεία παραδοσιακής μορφής, άλλα με αυθεντικότητα και άλλα ως εκφράσεις φολκκλωρισμού, με την όποια αξία μπορούν να έχουν στην αναπαραστατική τους μορφή.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

21. Για τη «Λαογραφική φωτογραφία» βλ. *Λαογραφία* 35 (1985-89), σ. 476-77 (συνθετική εκδήλωση της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας τον Νοέμβριο του 1987). Βλ. και Μ.Γ. Μερακλής, *Λαογραφικά Ζητήματα*, εκδόσεις Χ. Μπούρα, Αθήνα 1989, σ. 282-87. Ας σημειωθεί ότι τον Οκτώβριο του 1996 λειτούργησε έκθεση λαογραφικής φωτογραφίας, από λήψεις δικές μου, στην Κομοτηνή, κατά τη διάρκεια του Διεθνούς Συνεδρίου: «Δρώμενα – Σύγχρονα μέσα και τεχνικές καταγραφής τους». Μέρος από την έκθεση αυτή, τέλη του ίδιου μήνα, μεταφέρθηκε στο Ρέθυμνο, στο πλαίσιο του εκεί Διεθνούς επίσης Συνεδρίου: «Οι καμπάνες, τα κουδούνια και οι μεταμφιέσεις στον σύγχρονο κόσμο. Μουσικολογία και εφαρμογή» (βλ. εφημ. *Κρητικά Νέα*, φ. Νοεμβρίου 1996), σ. 12. Ας σημειωθεί ακόμα, επιλογικά, ότι μεγάλος αριθμός λαογραφικής φωτογραφίας πλαισίωσε την έκθεση με θέμα «Δημοτικά Τραγούδια-Ιστορία-Παράδοση-Ταυτότητα» (4 Ιουλίου – 30 Νοεμβρίου 2008), την οποία διοργάνωσε το Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Στον πίνακα που ακολουθεί δίδονται κατά σειρά: ο τίτλος ή το περιεχόμενο του κινηματογραφηθέντος υπ' εμού θέματος, ο τόπος και ο χρόνος κινηματογραφήσεως, καθώς και ο αριθμός χειρογράφου, στο οποίο περιγράφεται το θέμα, τέλος δε, μέσα σε παρένθεση, ο αριθμός με τον οποίο έχει καταχωρηθεί η εκάστοτε κινηματογράφιση στο οικείο βιβλίο εισαγωγής του Κέντρου, στο οποίο και απόκεινται οι εν λόγω κινηματογραφήσεις. Στο ίδιο βιβλίο αναγράφεται και το μήκος της ταινίας, καθώς και σύντομο περιεχόμενό της.

1. *Χοροί Μακεδονίας* (κότσари, γαμήλιοι, χασάπικος, της Γερακίνας). Περιοχή Σερρών, Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1963, χφο αρ. 2779 (αρ. ταιν. 8).
2. *Χοροί Κρήτης* (χανιώτικος συρτός, πεντοζάλης, σούστα κρητικά). Περιοχή Χανίων, Μάρτιος 1964, χφο αρ. 2798 (αρ. ταιν. 9).
3. *Φάμπρικα* (= ελαιοτριβείο) (Εκθλιψη του ελαιοκάρπου σε παλαιό υποκίνητο ελαιουργείο). Μάζα Σελίνου Χανίων, Μάρτιος 1964, χφο αρ. 2798 (αρ. ταιν. 10).
4. *α' Σχολική εορτή κατά την 25^η Μαρτίου, β' Χοροί*. Κουστογέρακο Χανίων, Μάρτιος 1964, χφο αρ. 2798 (αρ. ταιν. 11).
5. *Το «κάψιμο του Ιούδα» κατά το Πάσχα στην Ασή Γωνιά Χανίων*. Πάσχα 1964, χφο αρ. 2799 (αρ. ταιν. 13).
6. *Ποιμενικό πανηγύρι του αγίου Γεωργίου στην Ασή Γωνιά Χανίων*. 3 Μαΐου 1964, χφο αρ. 2799 (αρ. ταιν. 14).
7. *Μορφές ποιμενικού βίου στην Ασή Γωνιά Χανίων*. Μάιος 1964, χφο αρ. 2799 (αρ. ταιν. 15).
8. *Χοροί Κρήτης* (σούστα κρητικά). Ασή Γωνιά Χανίων. Μάιος 1964, χφο αρ. 2799 (αρ. ταιν. 16).
9. *Το πανηγύρι τ' Αϊ-Συμιού στο Μεσολόγγι*. 21-23 Ιουνίου 1964, χφο αρ. 2889 (αρ. ταιν. 17).
10. *Αλωνισμός δημητριακών*. Παράνυμφοι Ηρακλείου Κρήτης, Ιούλιος 1964, χφο αρ. 2884 (αρ. ταιν. 18).
11. *Περισχοινισμός χωρίου προς αποτροπή κακού*. Παράνυμφοι Ηρακλείου, Ιούλιος 1964, χφο αρ. 2884 (αρ. ταιν. 19).
12. *Χοροί Κρήτης* (σιγανός και μαλεβιζιώτικος). Άνω και Κάτω Ζαρός Ηρακλείου, Ιούλιος 1964, χφο αρ. 2884 (αρ. ταιν. 20).
13. *Κατεργασία λιναριού*. Κάτω Ζαρός Ηρακλείου, Ιούλιος 1964, χφο αρ. 2884 (αρ. ταιν. 21).
14. *Χοροί Μακεδονίας* (συρτός). Καλλιθέα Δράμας, Οκτώβριος 1964, χφο αρ. 2895 (αρ. ταιν. 22).

15. *Χοροί Μακεδονίας* (χασάπικος και συρτός). Καλή Βρύση Δράμας, Οκτώβριος 1964, χφο αρ. 2895 (αρ. ταιν. 23).
16. *Σπορά δημητριακών*. Πύργοι Δράμας, Νοέμβριος 1964, χφο αρ. 2896 (αρ. ταιν. 24).
17. *Καλαθοπλεκτική*. Βώλαξ Δράμας, Νοέμβριος 1964, χφο αρ. 2896 (αρ. ταιν. 25).
18. *Χοροί Μακεδονίας* (κουτσό και συρτός). Βώλαξ Δράμας, Νοέμβριος 1964, χφο αρ. 2896 (αρ. ταιν. 26).
19. *Λαϊκές λατρευτικές τελετές στη Μακεδονία*. Καλή Βρύση Δράμας, 5-8 Ιανουαρίου 1965, χφο αρ. 2937 (αρ. ταιν. 27).
20. *Ο «Καλόγερος» στην Αγία Ελένη Σερρών*. Δευτέρα Τυρινής 1965, χφο αρ. 2938 (αρ. ταιν. 28).
21. *Αγερμοί κοριτσιών το Σάββατο του Λαζάρου*. Αγία Ελένη Σερρών, Σάββατο Λαζάρου 1965, χφο αρ. 2946 (αρ. ταιν. 29).
22. *Αγερμοί κοριτσιών την Κυριακή των Βαΐων*. Βαμβακόφυτο Σερρών, Κυριακή Βαΐων 1965, χφο αρ. 2946 (αρ. ταιν. 30).
23. *Θερισμός της σίκαλης με κόσσα*. Αγία Ελένη Σερρών, Απρίλιος 1965, χφο αρ. 2946 (αρ. ταιν. 31).
24. *Θρησκευτικά λαϊκά έθιμα τη Μεγάλη Παρασκευή*. Βαμβακόφυτο Σερρών, Μεγάλη Πέμπτη και Μεγάλη Παρασκευή 1965, χφο αρ. 2946 (αρ. ταιν. 32).
25. *Λαϊκός πανηγυρισμός του αγίου Γεωργίου στο Νέο Σούλι Σερρών*. 27 Απριλίου 1965, χφο αρ. 2946 (αρ. ταιν. 33).
26. *Περιφορά εικόνων και δημοτελής θυσία* (κουρμπάνι). Ορεινή Σερρών, Πέμπτη Διακαινησίμου 1965, χφο αρ. 2946 (αρ. ταιν. 34).
27. *Μουσικά και ηχητικά όργανα* (θιαμπόλι, νιουνιούρα, μουγκρινάρα). Κρύα Βρύση Ρεθύμνου, Ιούλιος 1965, χφο αρ. 2955 (αρ. ταιν. 35).
28. *Χοροί Κρήτης* (σιγανός πεντοζάλης, πηδηχτός πεντοζάλης, συρτός ρεθεμνιώτικος, σουστα ρεθεμνιώτικη). Κρύα Βρύση Ρεθύμνου, Ιούλιος 1965, χφο αρ. 2955 (αρ. ταιν. 36).
29. *Οι πιθαράδες του Θραψανού*. Αμάριο Ρεθύμνου, 17-20 Αυγούστου 1965, χφο αρ. 2954 (αρ. ταιν. 37).
30. *Χοροί Ευρυτανίας* (του Στέγγου, στα τρία). Σταυροπήγιον Ευρυτανίας, Ιούλιος 1966, χφο αρ. 3015 (αρ. ταιν. 38).
31. *Λαϊκή οικοδομία στο Σταυροπήγιο*. Ιούλιος 1966, χφο αρ. 3015 (αρ. ταιν. 39).
32. *Μορφές φυσικού βίου*. Σταυροπήγιο, Ιούλιος 1966, χφο αρ. 3015 (αρ. ταιν. 40).
33. *Μορφές ποιμενικού βίου*. Σταυροπήγιο, Ιούλιος 1966, χφο αρ. 3015 (αρ. ταιν. 41).

34. *Παραδοσιακός γάμος*. Ανώγεια Μυλοποτάμου Κρήτης, 26-31 Αυγούστου 1966, χφο αρ. 3016 (αρ. ταιν. 42).
35. *Κατασκευή γαμήλιων ψωμιών*. Ανώγεια, 25 Αυγούστου 1966, χφο αρ. 3016 (αρ. ταιν. 43).
36. *Χοροί Κρήτης* (σούστα). Ανώγεια, 26 Αυγούστου 1966, χφο αρ. 3016 (αρ. ταιν. 44).
37. *Τρυγητός και πάτημα σταφυλιών*. Ανώγεια, Αύγουστος 1966, χφο αρ. 3016 (αρ. ταιν. 45).
38. *Αγερμοί παιδιών την παραμονή των Χριστουγέννων*. Νίκαια Πειραιώς, 24 Δεκ. 1966, χφο αρ. 3167 (αρ. ταιν. 46).
39. *Αγερμοί μαθητών την παραμονή της Πρωτοχρονιάς*. Κορωπί Αττικής, 31 Δεκ. 1966, χφο αρ. 3167 (αρ. ταιν. 47).
40. *Χελιδονίσματα*. Αγριανή Σερρών, 1 Μαρτίου 1967, χφο αρ. 3168 (αρ. ταιν. 48).
41. *Χελιδονίσματα*. Σιτοχώρι Σερρών, 1 Μαρτίου 1967, χφο αρ. 3168 (αρ. ταιν. 49).
42. *Λαϊκά μουσικά όργανα* (γκάιντα-νταχαρές). Αγριανή Σερρών, 3 Μαρτίου 1967, χφο αρ. 3168 (αρ. ταιν. 50).
43. *«Καλόγερος»*. Αγία Ελένη Σερρών. Τυρινή Δευτέρα 1969, χφο αρ. 3168 (αρ. ταιν. 51).
44. *Λαϊκά μουσικά όργανα* (θρακική λύρα και νταβούλι). Αγία Ελένη Σερρών, 6 Μαρτίου 1967, χφο αρ. 3168 (αρ. ταιν. 52).
45. *Λαϊκά μουσικά όργανα* (σαντούρι-κλαρίνο-βιολί-κιθάρα). Συνοικία Υμηττού Αθηνών, 11 Μαρτίου 1967, χφο αρ. 3204 (αρ. ταιν. 53).
46. *Συγκομιδή των πατατών στο Οροπέδιο Λασιθίου*. Αύγουστος 1967, χφο αρ. 3205 (αρ. ταιν. 54).
47. *Αλωνισμός ρεβιθιών με βόδια*. Οροπέδιο Λασιθίου, Αύγουστος 1967, χφο αρ. 3205 (αρ. ταιν. 55).
48. *Παλιός υδρόμυλος*. Λιθίνες Σητείας, Σεπτέμβριος 1967, χφο αρ. 3205 (αρ. ταιν. 56).
49. *Περισχοινισμός εκκλησίας*. Καρύδι Σητείας, Σεπτέμβριος 1967, χφο αρ. 3205 (αρ. ταιν. 57).
50. *Παλιό «καμαρόσπιτο»*. Καρύδι Σητείας, Σεπτέμβριος 1967, χφο αρ. 3205 (αρ. ταιν. 58).
51. *Νεκρικά έθιμα*. Αετός Ξηρομέρου, 26 Νοεμβρίου 1967, χφο αρ. 3208 (αρ. ταιν. 59).
52. *Κατασκευή σταμινιών*. Μαργαρίτες Ρεθύμνου, Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1968, χφο αρ. 3359 (αρ. ταιν. 60).
53. *Χοροί Κρήτης*. Ρέθυμνο, Σεπτέμβριος 1968, χφο αρ. 3359 (αρ. ταιν. 61).

54. *Καλαθοπλεκτική*. Μιζόρρουμα Ρεθύμνου, Σεπτέμβριος 1968, χφο αρ. 3359 (αρ. ταιν. 62).
55. *Μορφές αλιευτικού βίου*. Παράλιον Άστρος Κυνουρίας, Απρίλιος 1969 (αρ. ταιν. 63).
56. *Το «Πανηγύρι του Ταύρου»* στην Αγία Παρασκευή Λέσβου. 15-18 Μαΐου 1969, χφο αρ. 3468 (αρ. ταιν. 64).
57. *Μουσικά όργανα Κρήτης* (λύρα-νταουλάκι). Σητεία, Ιούλιος 1969 (αρ. ταιν. 65).
58. *«Αργαστήρι»* (υφαντικός ιστός). Κεντρί Ιεραπέτρας, Ιούλιος 1969 (αρ. ταιν. 66).
59. *Τελετή Θεοφανείων στο Παράλιον Άστρος Κυνουρίας*. 6 Ιανουαρίου 1970 (αρ. ταιν. 67).
60. *Αγερμοί παιδιών το Σάββατο του Λαζάρου*. Καπαρέλλι Θηβών, Σάββατο Λαζάρου 1970 (αρ. ταιν. 68).
61. *Λαϊκή αγορά*. Πειραιάς, συνοικία Πηγάδα, Μάιος 1970 (αρ. ταιν. 69).
62. *Συνεστίαση κατοίκων Σπάτων Αττικής (Το «στιφάδο» του Αγίου)*. Σπάτα, 28-29 Ιουνίου 1971, χφο αρ. 3645 (αρ. ταιν. 70).
63. *Ζωοπανήγυρις Μυστρά*. Αύγουστος 1971 (αρ. ταιν. 71).
64. *Το ξέψιμο των βοδιών σε άροτρο*. Πλάτανα Λακωνίας, Αύγουστος 1971 (αρ. ταιν. 72).
65. *Το ξέψιμο των βοδιών σε άροτρο*. Πλάτανος Λακωνίας, Αύγουστος 1971 (αρ. ταιν. 73).
66. *Έθιμο «Προδρομιτών»*. Συνοικία «Καταφυγιώτικα» Κατερίνης Πιερίας, 7 Ιανουαρίου 1972, χφο αρ. 3576 (αρ. ταιν. 74).
67. *Χοροί Καταφυγίου Κοζάνης*. «Καταφυγιώτικα» Κατερίνης, 7 Ιανουαρίου 1972 (αρ. ταιν. 75).
68. *Φωτιές τ' αϊ-Γιαννιού*. Συνοικία «Καλλίπολις» Πειραιώς, 23 Ιουνίου 1972 (αρ. ταιν. 76).
69. *Τα Καρναβάλια του Σοχού*. Απόκριες 1976, χφο αρ. 3814 (αρ. ταιν. 78).
70. *Μπούλες και Γιανίτσαροι της Νάουσας*. Απόκριες 1976, χφο αρ. 3814 (αρ. ταιν. 79).
71. *Μεταμφιέσεις στη Σκύρο (Γέρος και Κορέλα)*. Απόκριες 1978 (αρ. ταιν. 82).

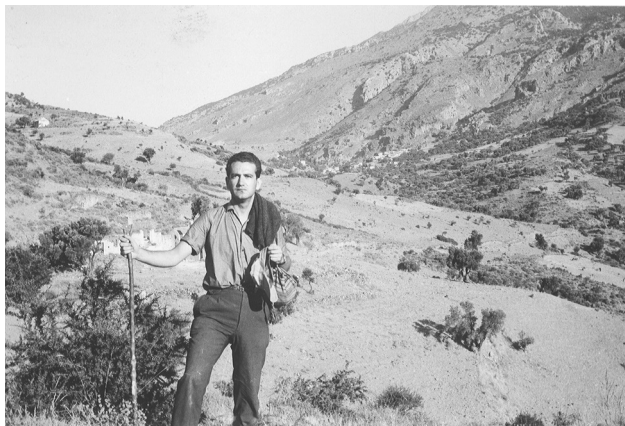
SUMMARY

GEORGE AIKATERINIDIS, Ph.D.

The Hellenic Folklore Research Centre Film Department

A Film Department was first organized at the Hellenic Folklore Research Centre (H.F.R.C.) in 1962, when Professor George K. Spyridakis, the visionary and prime mover behind this endeavour and then Director of the Folklore Archive, as today's H.F.R.C. was then known, having acquired 16 mm. recording and projection equipment, started experimenting with the filming of simple topics of interest to the discipline of folklore.

In 1963 the Film Department became even more active, when George Aikaterinidis, the author of the present paper, joined the Folklore Archive, as an academic associate, later becoming a researcher of the H.F.R.C. Having received specialized training in filming, Aikaterinidis then assumed the task of filming as part of regular fieldwork missions, the aim being here to record primary folklore material, whilst special fieldwork trips involved the capturing on film of particular events in folk life and culture. Aikaterinidis thus recorded 71 topics of various content, particularly of a ritual character, from different areas of Greece, while striving always to adhere to the authentic form of the events he record.

*Πεζοπορώντας
στην Κρήτη το 1964.*

*Σε ένα διάλειμμα
κινηματογράφησης:
προσφορά γάλακτος στο
ποιμενικό πανηγύρι του
Αϊ-Γιώργη. Ασή Γωνιά
Χανίων, 1964.*

*Αναμνηστική φωτογραφία
μετά την κινηματογράφηση
τοπικών χορών.
Καλή Βρύση Δράμας, 1964
(Επίμετρο, αρ. 15).*

Φωτογραφίζοντας
μεταμφιεσμένους στην
Καλή Βρύση Δράμας
το 1965 (Επίμετρο,
αρ. 19).

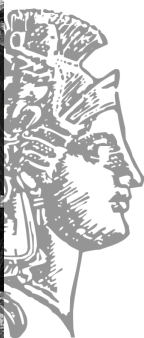

Συλλογή λαογραφικού υλικού.
Σαχτούρια Ρεθύμνου, 1964.

Ηχογράφηση λαογραφικού
υλικού. Σαχτούρια
Ρεθύμνου, 1964.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

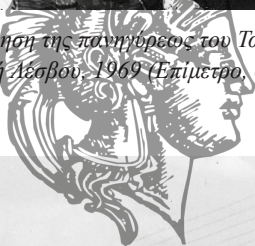

ΑΘΗΝΩΝ

*Κινηματογράφηση της πανηγύρεως του Ταύρου.
Αγία Παρασκευή Λασθίου, 1969 (Επίμετρο, αρ. 56)*

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Σκύρος 1978 (Επίμετρο, αρ. 71.)